LINGVOKULTUROLOGIYA TUSHUNCHASI VA UNING TILSHUNOSLIKDAGI O‘RNI

Bobonazarova Mahfuza Botir qizi
Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
2-bosqich magistarnti
mahfuzabobonazarova140799@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada lingvokulturologiya tushunchasi va uning zamonaviy tilshunoslikdagi o‘rni yoritib beriladi. Tadqiqotda til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, til birliklarida milliy mentalitet hamda madaniy qadriyatlarning aks etishi tahlil qilinadi. Shuningdek, lingvokulturologiyaning boshqa tilshunoslik yo‘nalishlari bilan aloqasi va uning tilni madaniy kontekstda o‘rganishdagi ahamiyati ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni anglash hamda lingvokulturologik tadqiqotlarning nazariy asoslarini chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: lingvokulturologiya, til va madaniyat, tilshunoslik, milliy mentalitet, lingvistik birliklar, madaniy qadriyatlar, lingvokulturologik tahlil, til va jamiyat.

Kirish

Hozirgi zamon tilshunosligida til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Til nafaqat insonlar o‘rtasidagi aloqa vositasi, balki xalqning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va milliy mentalitetini aks ettiruvchi muhim ijtimoiy hodisadir.

Lingvokulturologiya til va madaniyat o‘rtasidagi ushbu o‘zaro aloqalarni o‘rganadigan fan bo‘lib, til birliklarida xalqning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari hamda ijtimoiy tajribasi qanday ifodalanishini tahlil qiladi. Zamonaviy tilshunoslikda lingvokulturologik yondashuv tilni faqat lingvistik tizim sifatida emas, balki madaniy hodisa sifatida o‘rganishga imkon beradi[1].

Adabiyotlar tahlili va metod

Mazkur tadqiqotda lingvokulturologiya tushunchasini o‘rganishda tavsifiy, qiyosiy hamda tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida lingvokulturologik yondashuv asosida ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, til birliklarida madaniy mazmunning aks etishini o‘rganishda nazariy manbalar asosida ilmiy tahlil amalga oshirildi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, lingvokulturologiya tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Til birliklari orqali xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti va madaniy qadriyatlari namoyon bo‘ladi. Shu sababli tilni faqat lingvistik tizim sifatida emas, balki madaniy hodisa sifatida ham o‘rganish zarur.

Lingvokulturologik tadqiqotlar til birliklarida madaniy ma’nolarning qanday ifodalanishini aniqlashga yordam beradi. Ayniqsa maqollar, frazeologizmlar va turli nutq birliklari orqali xalqning dunyoqarashi va ijtimoiy qarashlari aks etadi. Bu esa til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yanada yaqqol ko‘rsatadi.

Shuningdek, lingvokulturologik yondashuv turli xalqlarning madaniy xususiyatlarini o‘rganishda ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv orqali til birliklarida aks etgan madaniy qadriyatlar va milliy mentalitet chuqurroq tahlil qilinadi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, lingvokulturologiya tilshunoslikning muhim ilmiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni o‘rganishga xizmat qiladi hamda til birliklarida xalqning madaniy qadriyatlari, milliy mentaliteti va dunyoqarashi qanday aks etishini aniqlash imkonini beradi**.**

Lingvokulturologiya tushunchasi. Lingvokulturologiya zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganadi[2].

1.-rasm. Lingvomadaniyatshunoslik madaniyat va tilning o‘zaro aloqasi.

Lingvokulturologiya atamasi ikki tarkibiy qismdan iborat: “lingvo” – til va “kulturologiya” – madaniyatni o‘rganish haqidagi fan. Demak, lingvokulturologiya til orqali madaniyatni o‘rganadigan ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish XX asrning oxiri va XXI asr boshlarida tilshunoslikda mustaqil fan sifatida shakllana boshladi. Bu fan til birliklarida madaniy ma’no qanday ifodalanishini, til orqali milliy qadriyatlar qanday namoyon bo‘lishini aniqlashga qaratilgan.

Lingvokulturologiya tilshunoslikda yangi ilmiy yondashuv sifatida til birliklarini madaniy kontekstda tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa turli xalqlarning madaniy qadriyatlarini va mentalitetini chuqurroq anglashga yordam beradi. Ayniqsa, qiyosiy lingvokulturologik tadqiqotlar orqali turli tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlash mumkin [4].

Shunday qilib, lingvokulturologiya til va madaniyat o‘rtasidagi murakkab aloqalarni o‘rganadigan fan bo‘lib, u til birliklarida aks etgan madaniy ma’nolarni aniqlashga xizmat qiladi.

Til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlik. Til va madaniyat bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy hodisalardir. Til insoniyat madaniyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali jamiyatda mavjud bo‘lgan qadriyatlar, an’analar va ijtimoiy tajribalar avloddan-avlodga uzatiladi. Har bir xalqning tili uning madaniy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi va rivojlanadi [5].

2-rasm. Tilning antroposentrik g‘oyasi

Til madaniyatni ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Chunki til orqali inson o‘z fikrini, his-tuyg‘ularini va dunyoqarashini ifodalaydi.

Til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlik ayniqsa milliy an’analarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Har bir xalq o‘z tarixiy rivojlanish jarayonida o‘ziga xos til birliklarini yaratadi. Ushbu birliklar orqali jamiyatdagi muhim ijtimoiy tushunchalar, qadriyatlar va axloqiy me’yorlar ifodalanadi. Shu sababli tilni o‘rganish orqali ma’lum bir xalqning madaniy xususiyatlarini ham bilish mumkin[6].

Milliy mentalitet va til. Milliy mentalitet ma’lum bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi asosida shakllangan fikrlash tizimini anglatadi. Har bir xalqning mentaliteti uning dunyoqarashi, turmush tarzi va qadriyatlar tizimida namoyon bo‘ladi. Til esa ushbu mentalitetni ifodalovchi eng muhim vositalardan biridir.

Lingvokulturologiya milliy mentalitetni til birliklari orqali o‘rganishga katta e’tibor beradi. Chunki til xalqning madaniy merosini saqlovchi va uni keyingi avlodlarga yetkazuvchi muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli til birliklarini o‘rganishda ularning madaniy va mental jihatlarini ham hisobga olish zarur.

Til birliklarida madaniy aks etish. Til birliklari xalqning madaniy hayoti, urf-odatlari va qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi. So‘zlar, iboralar, maqollar va frazeologik birliklar orqali jamiyatdagi muhim madaniy tushunchalar ifodalanadi. Shu sababli til birliklarini o‘rganishda ularning madaniy kontekstini ham hisobga olish muhim ahamiyatga ega [7].

Til birliklarida madaniyatning aks etishi ayniqsa frazeologizmlar, maqollar va matallarda yaqqol ko‘rinadi. Ushbu birliklar xalqning hayotiy tajribasi va dunyoqarashini ifodalaydi. Masalan, turli iboralar orqali insoniy munosabatlar, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy me’yorlar ifodalanadi.

Lingvokulturologiya aynan shu jarayonni, ya’ni til birliklarida madaniy ma’nolarning qanday aks etishini o‘rganadi. Bu esa tilni chuqurroq tushunish va turli xalqlarning madaniy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa

Lingvokulturologiya til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganadigan muhim tilshunoslik yo‘nalishidir. Ushbu fan orqali til birliklarida xalqning madaniy qadriyatlari, milliy mentaliteti va dunyoqarashi qanday aks etishi aniqlanadi.

Til jamiyatning madaniy merosini saqlovchi va uni avloddan-avlodga yetkazuvchi muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli lingvokulturologik yondashuv tilni nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham o‘rganishga imkon beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.
2. Xudoyberganova D. Matnning antropotsentrik tadqiqi – Toshkent: Fan, 2013.
3. Kuhn Thomas S. The Structure of Scientific Revolutions. 50th anniversary. – Chicago: University of Chicago Press, 2012. – p. 264.
4. Usmanova Sh. Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari. Darslik. – Toshkent: TDShI, 2017. – 256 b.
5. D.Mahmudova. Lingvkulturologik tadqiqotlar xususida. Toshkent, "Sharq". 2021-yil. 55-bet.
6. Shahnoza Razakova (2020). Nofilologik oliy o‘quv yurtlarida chet tilini o‘qitishda leksikaning o‘rni. Respublika ilmiy-amaliy anjumani CHOTQMBYu. B.41-44.
7. Shahnoza Razakova (2020). Lingvokulturologiyaning taraqqiyoti haqida. Samarqand. B.87-89.